

4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.06.1993 № 161 «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93>

5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.08.2002 № 450 «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02>

6. Концепція національного виховання студентської молоді від 25.06.09 року. Протокол № 7/2-4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/4310/

7. Концепція діяльності Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

8. Статут ПДАБА.

УДК 378.111:371.21

СТУДЕНТСЬКА ГРУПА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ТА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВНЗ

Л. В. Тівєриадська, асист.

Тільки спілкування виліковує від самовпевненості, дурної сором'язливості, тільки вільний і невимушений обмін думками дає можливість вивчати людей, перевіряти їх, розпізнавати й порівнювати себе з ними.

Л. К. Вовенарг, франц. письменник

Ключові слова: студентська група, виховна робота, психологія студентської групи, адаптація студентів, соціально-психологічний клімат, навчально-виховна робота

Постановка проблеми. Період навчання у вузі – найважливіший етап соціалізації студента, який полягає у формуванні особистості в умовах соціокультурного простору шляхом засвоєння в ході виховання і навчання загальнокультурного і соціального досвіду. Студенти накопичують і перетворюють власні цінності й орієнтації, вибірково вводять у свою систему поведінки ті норми і правила, які прийняті у суспільстві та студентському колективі.

Проблему необхідності виховання як невід'ємного елемента навчального процесу у ВНЗ не тільки не можна знімати, а й, навпаки, сьогодні вона набуває особливої ваги і гостроти. Проте чи може хтось відповісти беззаперечно: якого ж віку підлітки і молодь взагалі потребують виховного впливу? Та які форми цього впливу сьогодні прийнятні для молоді? Адже існує точка зору, згідно з якою Вчитель, як лікар, має діяти за правилом «Не нашкодь!».

Аналіз публікацій. Деякі питання організації виховної роботи в студентських групах, проблеми адаптації студентів у ВНЗ обґрунтовуються в працях І. Васильєва, С. Гури, В. Демчика, педагогіки вищої школи – В. Л. Ортинського та ін. Вивченню соціально-психологічних явищ у студентській групі та закономірностей її функціонування приділяється велика увага у дослідженнях Н. О. Кондратової, розглядаються актуальні психологічні проблеми підготовки фахівців із вищою освітою.

Виклад матеріалу. Реалізація виховної роботи у студентських групах здійснюється через кураторів. Кураторство – це, з одного боку, найбільш творча, а з іншого – досить кропітка ділянка роботи викладача. У процесі роботи куратора виникає безліч запитань, на які потрібно давати відповідь якнайшвидше, тому що за кожним із них – доля вихованця.

В усіх аспектах роботи куратора академічної групи є психологічна складова. Студентська група є елементом педагогічної системи і її психологію треба знати тому, що адаптація кожного студента до ВНЗ, до навчально-професійної діяльності, його професійне зростання як фахівця відбувається в студентській групі, значення якої важко переоцінити.

Навіщо викладачеві (куратору) треба знати психологію студентської групи?

Куратор і кожен викладач працюють не з окремим студентом, а з групою загалом (лекція, семінарське заняття, збори тощо). Із групою здійснюється керівництво художньою, спортивно-

оздоровчою та іншою діяльністю, а також організація дозвілля. Звичайно, викладачеві (і особливо кураторові) треба знати особистість кожного студента, враховувати їх індивідуальні особливості [2].

Протягом навчання у ВНЗ молода людина проходить через кілька етапів соціалізації. Визначальним серед них є етап адаптації до нової соціальної ситуації розвитку, тобто – перший курс (семестр). Від того, які механізми пристосування та життєдіяльності в нових умовах будуть обрані і закріплені особистістю, залежить стиль і результативність майбутньої професійної самореалізації людини.

Ставши студентом вищого навчального закладу першокурсник здебільшого відчуває емоційне піднесення, радість, зростає його власна самооцінка тощо. Але значна частина уже через кілька місяців (тижнів) починають відчувати певний дискомфорт, основною причиною якого є труднощі адаптації в умовах вищого навчального закладу.

Тому напрями роботи куратора доцільно конкретизувати розглядом основних психологічних проблем адаптації, що їх переживають першокурсники.

Найважливішими напрямками діяльності кураторів є:

- адаптація першокурсників до нових умов навчання;
- допомога студентам у розв'язанні їхніх соціально-побутових проблем і організація дозвілля;
- допомога у формуванні в студентській групі атмосфери дружби, доброзичливості, згуртованості та взаємної підтримки

Важливо також, щоб робота кураторів не йшла в розріз зі студентським самоврядуванням, а доповнювала б його, утворюючи єдину демократичну виховну систему. Особливо потрібна допомога куратора у взаємодії студентів із численними академічними структурами і службами, які здійснюють навчальну й позанавчальну діяльність, в організації спеціальних заходів, особливо загальноакадемічного характеру.

Отже, найважливішим завданням удосконалення роботи куратора є допомога студентам в організації таких заходів, які дозволили б глибоко усвідомити, зрозуміти, відчуті і сприйняти традиції академії, її ціннісні орієнтації, ті стосунки і норми, які традиційно лежать в основі відносин і взаємодій у цьому навчальному закладі та за його межами (знайомство з історією академії, участь у загальноакадемічних заходах, організація екскурсій і зустрічей з видатними особистостями тощо) [5].

Розробка куратором системи заходів з адаптації студентів базується на відповідних складових (або напрямках) соціально-психологічної адаптації: професійній, соціальній, біологічній і психологічній.

Професійна адаптація:

- ознайомлення першокурсників зі змістом, перспективами обраної ними професії;
- допомога в адаптації до вимог навчального процесу.

Соціальна адаптація:

- адаптація індивіда до умов групи, всього студентського колективу;
- створення у студентській групі здорової морально-психологічної атмосфери;
- ознайомлення студентів з нормативно-правовими вимогами перебування у ВНЗ;
- адаптація студентів до морального та культурного середовища ВНЗ;
- адаптація студентів до умов проживання у гуртожитку.

Біологічна адаптація:

- врахування в процесі навчально-виховної роботи стану здоров'я та психологічних властивостей студента;
- залучення до занять фізкультурою і спортом;
- піклування куратора про створення санітарно-гігієнічних умов навчально-виховного процесу;
- допомога та поради студентам з організації побуту, харчування, відпочинку та оздоровлення й ін.

Психологічна адаптація:

- вивчення довузівських передумов адаптації студентів першого курсу (психологічні властивості, рівень моральної та психологічної культури, рівень знань тощо) та врахування їх у процесі навчально-виховної роботи;
- врахування характерологічних особливостей і якостей особистості в навчально-виховному процесі;

- заходи корекції процесу адаптації студентів до умов вищого навчального закладу;
- заходи, спрямовані на розвиток психологічної культури студента;
- заходи формування самосвідомості індивіда та ін. [3].

У своїй роботі куратор може звертатися не тільки до свого досвіду, психологічної інтуїції, а й до психологічних та педагогічних тестів і методик. Доречним може бути також дослідження соціально-психологічного клімату групи. Звичайно, йому буде важко проводити та інтерпретувати складні методики дослідження. Для цього існує велика кількість тестів розважального характеру. Робота з ними – своєрідна гра, покликана спонукати людину до самоаналізу та спроби замислитись над своїм ставленням до багатьох етико-психологічних проблем. Деякі з них наводяться нижче:

Тест «Соціально-психологічний клімат у групі»

Соціально-психологічний клімат студентської групи визначає психологічне самопочуття кожного зі студентів у групі та динаміку групових процесів.

1. Оцінити, як проявляються перераховані нижче властивості психологічного клімату у вашій групі (таблиця 1), виставивши ту оцінку, яка, на вашу думку, відповідає істині.

Шкала оцінювання властивостей психологічного клімату:

- 3 – властивість проявляється в групі завжди;
- 2 – властивість виявляється в більшості випадків;
- 1 – властивість виявляється нерідко;
- 0 – виявляються однаковою мірою і та, й інша властивості.

Таблиця 1

Властивості психологічного клімату групи

Властивості психологічного клімату (А)	Оцінка	Властивості психологічного клімату (В)
1. Переважає бадьорий, життєрадісний настрій	3 2 1 0 1 2 3	Переважає пригнічений, песимістичний настрій
2. Доброзичливість у відносинах, взаємні симпатії	3 2 1 0 1 2 3	Конфліктність у відносинах, антипатії
3. У відносинах між угрупованнями всередині вашої групи є взаємна повага, розуміння	3 2 1 0 1 2 3	Угруповання конфліктують між собою
4. Членам групи подобається разом проводити час, брати участь у спільній діяльності	3 2 1 0 1 2 3	Члени групи байдужі до більш тісного спілкування, проявляють негативне ставлення до спільної діяльності
5. Успіхи або невдачі товаришів викликають співпереживання, відверту співучасть усіх членів групи	3 2 1 0 1 2 3	Успіхи або невдачі товаришів залишають байдужими інших або викликають заздрість, злорадність
6. У групі з повагою ставляться до думок одне одного	3 2 1 0 1 2 3	Кожний вважає свою думку головною і нетерпимий до думки товаришів
7. Досягнення і невдачі групи переживаються як власні	3 2 1 0 1 2 3	У важкі дні у групі панують розгубленість, сварки, взаємні звинувачення
8. У важкі для групи дні відбувається емоційне єднання, «один за всіх і всі за одного»	3 2 1 0 1 2 3	У важкі дні у групі панують розгубленість, сварки, взаємні звинувачення
9. Почуття гордості за групу, якщо її відзначає керівництво	3 2 1 0 1 2 3	До похвал і заохочень групи її члени ставляться з байдужістю
10. Група активна, повна енергії	3 2 1 0 1 2 3	Група інертна, пасивна
11. Доброзичливо та зі співучастью ставляться до новачків, допомагають їм освоїтись в колективі	3 2 1 0 1 2 3	Новачки почувуються чужими, до них часто виявляють ворожість
12. У групі справедливе ставлення до всіх членів, підтримують слабких, виступають на їх захист	3 2 1 0 1 2 3	Група помітно поділяється на «привілейованих» і «принижених», існує зневажливе ставлення до слабких
13. Спільні справи захоплюють усіх, є велике бажання працювати колективно	3 2 1 0 1 2 3	Групу неможливо «підняти» на спільну справу, кожен думає про власні інтереси

2. Визначити загальний рівень вашої оцінки психологічного клімату (С), склавши оцінки лівої сторони від нуля – сума А, правої сторони – сума В та знайшовши різницю: $C = A - B$.

Якщо С дорівнює нулю або є величиною від'ємною, то можемо говорити про несприятливий психологічний клімат з погляду даного індивіда. Якщо С – величина додатна, то можемо говорити про сприятливий психологічний клімат.

Таблиця 2

*Визначення соціально-психологічного клімату колективу
(Анкета для студентів «Я і моя група»)*

1	Який, на вашу думку, рівень сформованості колективу групи?	згуртований, більш згуртований, ніж незгуртований, незгуртований
2	Чи є у вас друг у групі?	Так Ні
3	Чи вважаєте ви авторитетом для себе одногрупників або одногрупника?	Так Ні
4	Чи є, на ваш погляд, лідери у групі? а) позитивний б) негативний	Так Ні Так Ні
5	Чи проводите ви вільний час разом з одногрупниками або одногрупником?	Так Ні
6	Як проводите ви свій вільний час: а) разом з групою б) разом з друзями	Так Ні Так Ні
7	Як ставляться члени вашої групи до успіхів і невдач своїх товаришів: а) вболівають за свій колектив б) байдуже	Так Ні Так Ні
8	Чи вміють студенти вашої групи самі організовуватись для виконання колективних справ? Чи вміють вони розподіляти між собою роботу?	Так Ні
9	Чи вмієте ви і ваші одногрупники уважно вислуховувати одне одного?	Так Ні
10	Чи з усіма у групі у вас добрі стосунки?	Так Ні
11	Чи є в групі студенти, з якими у вас напружені стосунки?	Так Ні
12	Чи є в групі студенти, з якими у вас конфліктні стосунки?	Так Ні
13	Чи є у вашій групі традиції?	Так Ні
14	Чи сприяє мікроклімат вашої групи доброму настрою?	Так Інколи Ні
15	Чи є у вашій групі мікрогрупи? На яких засадах вони складаються? а) на позитивних б) на негативних	Так Ні Так Ні
16	Чи виконує актив у вашій групі провідну роль?	Так Ні
17	Чи можете ви розраховувати на допомогу у навчанні?	Так Ні
18	Що, на вашу думку, заважає вам добре вчитися (потрібне підкреслити): - лінощі; - немає інтересу до окремих предметів; - низький рівень викладання окремих предметів; - не вистачає часу на самостійну підготовку; - намагання не виділятися серед інших; - погане здоров'я; - низький рівень дисципліни на заняттях.	
19	Чи знають члени вашої групи про події, заходи, які проводяться в академії?	Так Ні

З моменту створення групи в ній формується певний стиль міжособистісних стосунків та спілкування. В переважній більшості груп він формується стихійно, складаються стосунки, далекі від ідеальних. Щоб зробити цей процес керованим та оптимізувати його, варто провести в групі ігрові заняття [6].

Гра «Якості та вміння, важливі для ефективного спілкування»

Метою гри є допомога студентам у визначенні важливих якостей та вмінь особистості, необхідних для ефективного спілкування.

Допоміжні матеріали: аркуш паперу А1.

Хід гри. Кожному учасникові пропонується протягом 5 хвилин самостійно скласти і записати список якостей та вмінь людини, які, на його думку, необхідні для ефективного спілкування. Після цього проводиться дискусія, метою якої є узагальнений список якостей (записується на плакаті). Кожен член групи може висловити свою думку, наводячи аргументи та приклади. Коли роботу над плакатом «Якості та вміння, важливі для ефективного спілкування» буде завершено, куратор пропонує обговорити, наскільки список, складений кожним учасником індивідуально, відмінний від загального.

Завершення роботи: підведення підсумків.

Важливою умовою створення гармонійних стосунків між людьми є вміння виявляти та розуміти емоційний стан свій та інших. Наведена нижче гра спрямована на формування цієї здатності.

Гра «Влови настрої»

Мета гри полягає в досягненні єдності групи за допомогою залучення студентів до спільної діяльності та розвитку чутливості до емоційного стану інших.

Хід гри. Двоє-трьох учасників виходять із кімнати, а решта поділяються на групи, і кожній групі дається завдання за допомогою міміки і жестів показати деяку емоцію (гнів, радість, подив, страждання...). Повернувшись до кімнати, учасники повинні вгадати, які емоції демонстрували члени групи, і пояснити, як вони це вгадували.

Завершення роботи: підведення підсумків.

Багато хто з першокурсників у процесі адаптації відчуває скутість, невпевненість. Цей стан можна подолати, запропонувавши психогімнастичні ігри, спрямовані на позитивну корекцію само- і взаємооцінки.

Гра «Я пишаюся...»

Мета гри полягає в підвищенні самооцінки через репрезентацію своїх позитивних рис характеру чи умінь.

Час: 7 – 10 хв.

Хід гри. Кожен учасник по черзі говорить про себе «я пишаюся» і говорить про свої позитивні особистісні риси. Наприклад: «Я пишаюся тим, що у будь-якій ситуації залишаюся спокійним...».

Завершення роботи: проводиться обговорення, кожен висловлюється про те, легко чи складно було виконувати вправу. Якщо були складнощі, то в чому вони полягали, що почували учасники, коли «пишалися» собою.

Гра «Комплімент»

Мета гри полягає в підвищенні самооцінки шляхом свідомого підкреслення позитивної якості іншої людини та створення атмосфери емоційного комфорту у групі.

Хід гри. Комплімент – свідоме підкреслення позитивної якості людини. Учасники сідають у коло та роблять по черзі комплімент своєму сусідові. Сусід дякує та робить комплімент наступному учаснику.

Завершення роботи: проводиться обговорення. Пропонується проаналізувати, що було легше, а що складніше – прийняти комплімент чи зробити його іншому? Який комплімент був найбільш вдалим? [5].

Для визначення соціально-психологічного клімату колективу, мною було проведено анкетування студентів першого курсу 285-ї групи, в якій я є куратором. Студентам було запропоновано методичку на визначення психологічного клімату в їхньому колективі «**Я і моя група**», де вони мали відповісти на 19 запитань «Так» чи «Ні».

Анкети були ретельно проаналізовані. Отримані дані за цією методикою були різними (вони і не могли бути однаковими), адже кожен студент – індивідуальність, і сприймає ситуацію, індивідуально оцінюючи становище власними мірками, і ставлення одне до одного різне. Та все ж було виявлено, що хоч і зустрічались розбіжності в оцінках тих чи інших

особливостей у стосунках колективу, все ж вони зводились до позитивного показника, іноді з негативним показником. Слід звернути увагу на те, що на запитання «Що, на вашу думку, заважає вам добре вчитися?» – майже всі відповіли: «Лінощі і немає інтересу до окремих предметів». Але позитивним є те, що в групі немає напружених стосунків між студентами. На запитання «Чи можете ви розраховувати на допомогу у навчанні?» майже всі відповіли «Так».

Отже, необхідно звернути увагу на недоліки й вжити заходів, направлених на допомогу у формуванні в студентській групі атмосфери дружби, доброзичливості, згуртованості й взаємної підтримки.

Висновок. Не є секретом той факт, що багато викладачів технічних візів не мають спеціальної педагогічної й психологічної освіти. Наслідком цього є непорозуміння, навіть конфлікти, у спілкуванні студентів і викладачів. Тому надзвичайно важливу допомогу в роботі куратора відіграє співробітництво зі Службою психологічної підтримки, без якої важко уявити сучасний вищий навчальний заклад.

У нашій академії теж є така служба. Тому я пропоную кураторам і студентам тісно співпрацювати зі Службою психологічної підтримки, безпосередньо з Мариною Григорівною Складановською, у розробці й впровадженні соціально-психологічних засобів формування й корекції адаптації студентів. А саме:

- проведення психологічних тестувань з метою визначення ймовірності виникнення адаптаційних проблем у студентів;
- проведення бесід і лекцій на психологічну тематику з урахуванням конкретних потреб і запитів студентів і кураторів.

У такий спосіб можливо спонукати студентів до роботи над собою, до аналізу своєї діяльності, а також формувати в них потреби до самостійної діяльності в академії, звичок саморегуляції своєї поведінки, а також організувати процес навчання, при якому буде відбуватися не просте звичайне пристосування до нових умов життя й навчання в академії, а й усвідомлене входження в процес професійної підготовки фахівця, формування високого рівня професійної спрямованості.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Алексєєва М. І. Психологія ранньої юності. – К. : Знання УРСР, 1971. – 46 с.
2. Романова С. В. Організаційно-виховна робота куратора академічної групи у вищих технічних навчальних закладах : дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Слов'янський держ. пед. ун-т. – Слов'янськ, 2006. – 257 с.
3. Кондратова Н. О. Проблеми адаптації студентів ВНЗ: зміст, форми, психологічна специфіка // Психологія : Зб. наук. праць. – Вип. 2. – К. : НПУ, 1999. – С. 189 – 196.
4. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. / Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. – К. : ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.
6. Варій М. Й., Ортинський В. Л. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2007.
7. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформ. зб. Міносвіти України. – 1996. – № 13. – С. 2 – 15.

УДК 004.91 + 378.147.111+681.513.7

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

*К. А. Прокоф'єва**, к. філол. н., доц., М. Г. Складановська, доц.

**НМетАУ, Дніпропетровськ*

Ключові слова: навчальна діяльність, пізнавальна мотивація, самостійність

Постановка проблеми. Самостійна робота студентів (СРС) посідає провідне місце у системі сучасної вищої освіти. З усіх видів навчальної діяльності СРС значною мірою забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості студента. Самостійна робота завершує завдання усіх інших видів навчальної діяльності. Адже знання, що не стали об'єктом власної діяльності, не можуть вважатися дійсним надбанням людини. Тому СРС має